

VILÁG- TÖRTÉNET

7. (39.) évfolyam 2017. 2.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **PÁLFI ZOLTÁN**
ÉSZAK-SZÍRIA ÉS AZ ÓASSZÍR KERESKEDELEM
- **SÁRKÖZY MIKLÓS**
ŠAHRWARĀZ DINASZTIÁJA SZÍRIÁBAN ÉS EGYIPTOMBAN
A 7. SZÁZAD ELEJÉN
- **HORVÁTH MÁTÉ**
SZÍRIA AZ ABBÁSZIDA ÉS A MAMLÚK URALOM KÖZÖTT
- **ZSIDAI ZSUZSANNA**
A SZÍRIAI PARTVIDÉK A KERESZTES HÁBORÚK UTÁN
- **DÉVÉNYI KINGA**
A DZSIHÁD AZ ISZLÁMBAN
- **SZEMLE**
BALOGH ÁDÁM, RUDOLF VERONIKA ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

7. (39.) évfolyam 2017. 2.

TARTALOM

Asszíriától Szíriáig. A birodalmak hálójában	165
<i>Tanulmányok</i>	
Pálfi Zoltán: Észak-Szíria és az óasszír kereskedelem	169
Bácskay András: Lamaštu-ráolvasások és -amulettek az ókori Mezopotámiában	193
Tóth Anna Judit: Maiuma – egy szíriai ünnep a késő antikvitásban	215
Sárközy Miklós: Šahrwarāz dinasztiája Szíriában és Egyiptomban a 7. század elején. Egy szászánida tábornok levantei birodalma	235
Horváth Máté: Szíria az abbászida és a mamlúk uralom között	249
Zsidai Zsuzsanna: A szíriai partvidék a keresztes háborúk után. A felekezetek egymás mellett élése a mamlúk és az oszmán korban	267
Dévényi Kinga: A <i>dzsihád</i> az iszlámban. Egyéni vagy közösségi kötelezettség?	297
<i>Szemle</i>	
Társadalmi és gazdasági átalakulások a Balkánon a 18. század végétől a 20. század közepéig. Szerbia, Macedónia, Bosznia (Balogh Ádám)	325
Minden a kapcsolatokon múlik? (Rudolf Veronika)	330

Jelen számunkat Farkas Ildikó és Bíró László szerkesztette

Észak-Szíria és az óasszír kereskedelem

Mezopotámia, különösen annak déli területe a kezdetektől behozatalra szorult a nyersanyagok és iparcikkek jó részéből, ugyanakkor nagy fölösleggel rendelkező mezőgazdasági termékekből.¹ A sumerek és akkádok által lakott déli régió a Kr. e. 3. évezredben részben észak felől szerezte be a számára szükséges árucikkeket. Ezzel párhuzamosan a 3. évezred utolsó negyedétől a szír-anatóliai térségnek saját reze mellé szüksége volt a Zagroszból és az iráni hegyekből származó ónra, ami a kelet-nyugati kereskedelmi kapcsolatok megerősödéséhez vezetett. Az így létrejövő és az egész Közel-Keletet magában foglaló kereskedelmi hálózatnak Aššur városa az egyik legfontosabb láncszeme lett. A település története az 5. évezredig nyúlik vissza, igazi várossá azonban csak a 3. évezred közepétől fejlődött. Az Akkád-, majd a III. Ur-i dinasztia is ellenőrzése alá vonta, mielőtt 2000 körül függetlenné vált volna.²

Az önállósodó Aššur a korábbi kapcsolatokat rohamosan fejlesztette, mert az itt élő családok – de az uralkodók is – hamar meglátták a közvetítő kereskedelemben rejlő lehetőségeket, és elkezdtek kiépíteni kapcsolataikat Anatólia felé. (Ehhez elengedhetetlen volt a helyi piac megerősítése is, ami az átmenő forgalom révén nem volt nehéz feladat.) Így jött létre a kereskedelmi kolóniák sora, elsősorban az északszír-anatóliai térségben, de a Nuziban (ekkor Gasur), illetve a Dél-Mezopotámiában talált néhány tábla arra utal, hogy más irányba is „tájékozódtak”. Maga a kereskedelmi rendszer alapja egyszerű volt: az asszír karavánok önt és részben délről származó, részben helyben előállított szövetet szállítottak kisebb részben az északszír területekre, nagyjából Anatóliába, ahonnan cserébe nagy mennyiségű ezüstöt és kisebb tételben aranyat hoztak. Ezenfelül gypjúval is kereskedtek, melyet Babilónia mellett a szír térségből szereztek be,³ Anatólián belül pedig a rézkereskedelmet is az asszírok bonyolították le. (Dél-Mezopotámia rézigenyének

1 A tanulmányban a korabeli személy- és földrajzi nevek tudományos átírásban szerepelnek, több esetben azonban zárójelben más ismert magyar írásmódú, bevett alakokat is megadtunk.

2 A város történetének rövid leírása: Salje, 2003. 11–12.; Larsen, 2015a. 7. fejezet, kutatástörténeti adatokkal (zömmel Walter Andrae ásatásának ismertetésével párhuzamosan).

3 A gypjúkereskedelem újabb összefoglalása: Lassen, 2010.

túlnyomó részét ekkor már mintegy fél évezrede a Perzsa-öböl felől elégitette ki.)⁴ Szórványos adatok említést tesznek gabonaügyletekről is.⁵

Aššur városa tehát csak egy láncszeme volt a világkereskedelmi hálózatnak:⁶ e rendszerbe beletartozott az iráni fennsík, Babilónia, Tilmun szigete, Szíria, Anatólia, és esetleg a Kelet-Mediterráneum is. A keletről származó, egyelőre még bizonytalan eredetű ón délen Szúszán keresztül érkezett Babilóniába, északon a későbbi Nagy Horaszán-úton Aššurba (bár lehet, hogy ez az ón nem Iránból, hanem a Kaukázusból jött). Az ón csak északon ment tovább, a délről érkező szövettel együtt, Babilóniában a Tilmun felől kapott rézzel együtt használták fel. Szíria fával, borral, néha helyben készült szövettel⁷ és főleg gyapjával járult hozzá az árucikkek áramlásához, s a rezet jórészt Ciprusról, egy részét esetleg Anatóliából szerezte be. Emellett e régióból is fontos kereskedelmi központokat ismerünk, ilyen volt például Emar városa vagy az ekkoriban másodvirágzását élő Ebla, amelynek kereskedői szintén eljutottak Anatóliába.⁸ Ez utóbbi térségben több rézbánya is feküdt, de e fontos nyersanyag a Pontus felől is érkezhett; szintén volt helyben ezüst (a Taurus-hegységben)⁹ és arany is, bár az előbbi nemesfém egy része talán az Égeikumból származott. Az anatóliai ezüst eljutott e rendszer minden állomására, Iránba és Tilmunba a babilóniai földműves termékekkel együtt – ez utóbbiak Szíriában is piacra találtak.

Az óasszír kereskedelem az anatóliai településstruktúrában is változásokat hozott: az átmenő forgalmat lebonyolító térségekben megnőtt a telepek száma és kiterjedése, éppen akkor, amikor a 3–2. évezred fordulóján másutt ennek az ellenkezője figyelhető meg. A Felső-Tigris vidéke és a Cizre–Sirlani-fennsík lelőhelyeinek növekedése mellett azok némelyikén monumentális építkezések nyomaira is bukkantak.¹⁰ Az Eufrátesz délkelet-anatóliai régiójában ezzel egy időben az urbanizáció drasztikus visszaesése, néhány nagyobb központ felemelkedése tapasztalható, nyilvánvalóan a beköltözések, illetve a népesség egyes kisebb területekre húzódása miatt.¹¹

Kereskedelmi kolóniák

Kis-Ázsiában és Észak-Szíriában kétfajta kolónia létezett: az önálló önkormányzattal rendelkező, saját hivatalokkal ellátott és jogi ügyekben is ítélező telepek voltak a *kārumok*, az önkormányzattal nem rendelkező, és ezért egy-egy közeli *kārum* fennhatósága alá tartozó kisebb kereskedelmi lerakatok pedig a *wabar-*

4 Dél-Mezopotámia rézimportjáról, annak politikai hátterével együtt: Edens, 1992. 125–127.

5 Dercksen, 2004. 159., bár véleményem szerint túlhangsúlyozza e néhány szöveget.

6 Az alábbi leírás Larsen, 1987 alapján.

7 Erre utal néhány textilnek a neve, melyek helységnevből származnak: Sturm, 2009. 654–656.

8 Röviden lásd: Larsen, 2015a. 97.

9 Ennek közelebbi lokalizálása Dercksen alapján: Veenhof, 2014. 394.

10 Erarslan, 2009. 279–281.

11 Uo. 271–272., 276–277.

tumok.¹² Az ítéletek és néhány levél alapján az is egyértelművé vált, hogy a *kārum* nemcsak magát a települést jelentette, hanem az ott tevékenykedő kereskedők testületét is, így előfordult, hogy egy üzletember egyszerre több *kārum*nak is a tagja volt. A legfontosabb *kārum*ok a kulcslelőhely, Kaniš (a mai Kültepe) mellett Purušhattum, Wahšušana, Hahhum, Zalpa, Turhumit és Hattuš (Hattusa), a későbbi hettita főváros voltak. Nem véletlenül váltak azzá: e városok jelentős helyi államok (*mātumok*) székhelyei voltak.¹³

A kereskedelem első, legintenzívebb szakasza mintegy 80 évig tartott, s valamikor a 19. század második felében fejeződött be Kaniš pusztulásával. Az újabb kutatások fontos információja, hogy a táblák nagy többsége egy nagyjából 30 éves időszakon belül keletkezett.¹⁴ A kapcsolatok hosszabb szünet után, a 18. század elején, I. Šamši-Adad (Samsi-Adad) idején éledtek fel, és hozzávetőleg további 90 évig tartottak. Ezt nagyban segítette a gyakran birodalomnak nevezett, az asszír trónt megszerző tekintélyes sejk által ellenőrzött északi régió, mely – a jó termőföldek, például Tur Abdin térsége mellett – magában foglalta a hagyományos útvonalakat is.¹⁵ Az óasszír levelek tudósították az anyavárosban lakókat a mindenkori politikai helyzetről és a rendkívüli eseményekről (háború, járvány, trónváltás, blokád), melyek ismerete a kereskedőcsaládok alapvető érdeke volt. A térség ekkori történetét helyi források híján elsősorban ezekből a levelekből tudjuk rekonstruálni. A táblák alapján kirajzolódó kép szerint a kisebb fejedelemségek gyakran keveredtek összetűzésbe egymással, gyakran szövetséget kötve egy másik kisállammal.

Az óasszír kereskedelemről szerzett ismereteink hiányos voltának elsődleges oka, hogy jelenleg alig néhány település hollétét ismerjük biztosan. Anatóliában Kültepe-Kaniš mellett Hattuš az a város, amelyről egyértelműen bebizonyosodott, hogy hol található. Látni fogjuk, hogy Észak-Szíriában valamivel kedvezőbb a helyzet, de azon városok lokalizációja, amelyek egyúttal jelentős *kārum*ok is voltak, abban a térségben is nehézséget okoz. Az elmúlt évtizedekben emiatt többféle módon próbálták elhelyezni a településeket a térképen, de a feltárások hozta megerősítésre még mindig várni kell. Egy hagyományos megközelítésű, valamint egy Gojko Barjamovic által javasolt, a korábban elfogadottnál sokkal nagyobb területet lefedő térképen láthatjuk a ma leginkább használt rekonstrukciókat (1–2. térkép).¹⁶

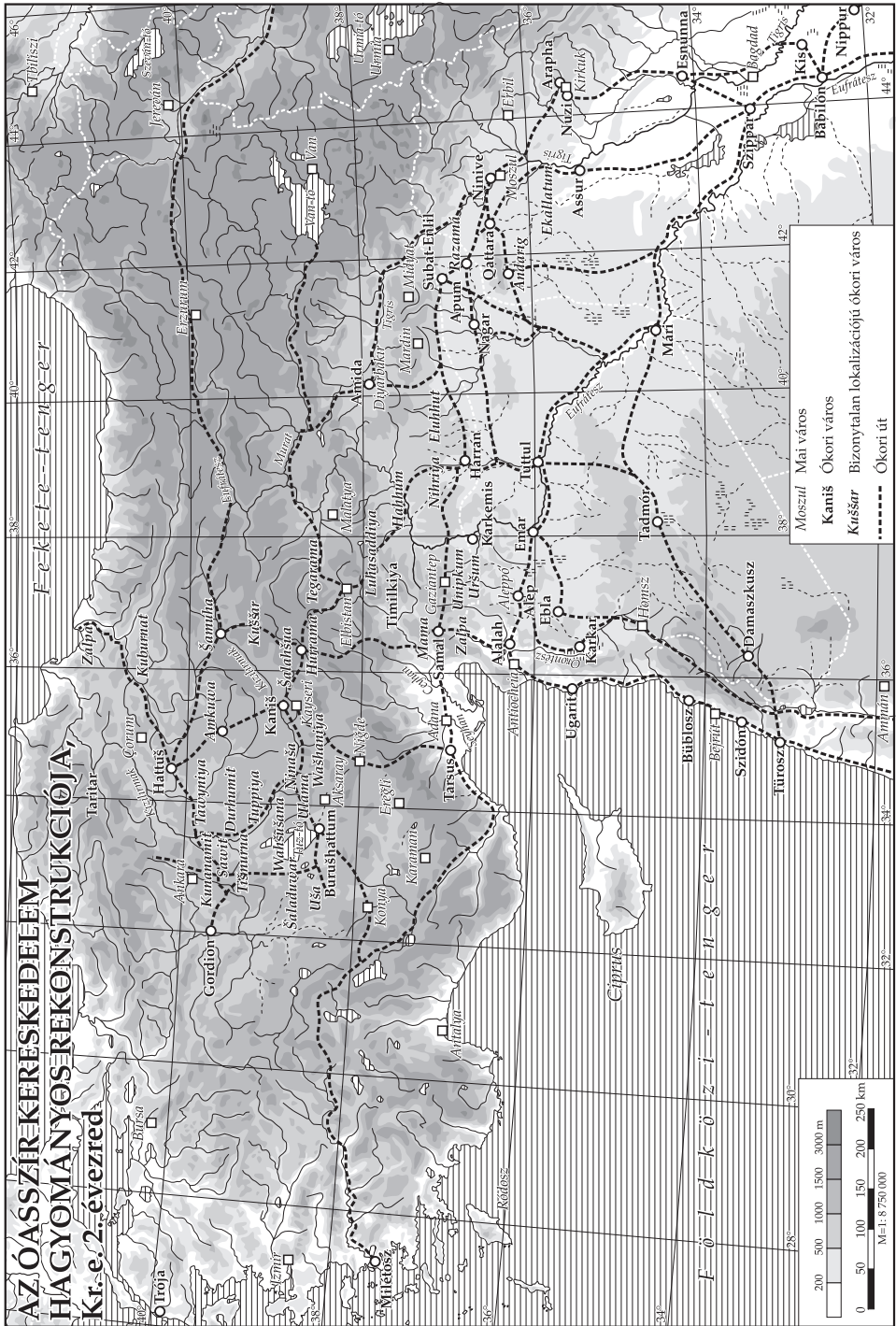
12 Larsen, 1976. 229–232. (ugyanitt összehasonlítja az óabilóni *kārum*mal) és 236.; Larsen, 2015a, 148. skk.

13 Bryce, 1985. 260.

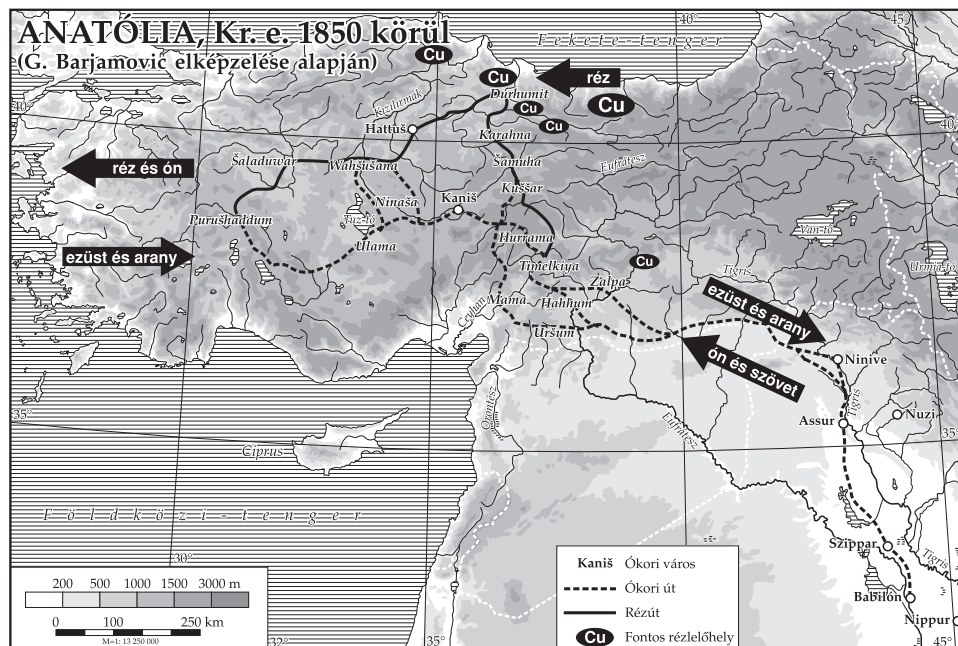
14 Larsen, 2015b. 23.

15 Villard, 1995. 874. Van, aki egyenesen anakronizmusról beszél, amikor Šamši-Adadot Asszír királyának nevezik: Charpin, 2004b. 378.

16 1. térkép: Az óasszír kereskedelem hagyományos rekonstrukciója Larsen, 2002 nyomán. 2. térkép: Gojko Barjamovic elképzelése: Barjamovic, 2011 alapján.

1. térkép

2. térkép

Az észak-szír régió története nem egységes az óasszír időszakban. E térség már az Akkád-dinasztia uralkodóinak érdeklődését is felkeltette, ahogy ezt többek között a Tell Braq épületében talált, Narām-Sîn (Narám-Szín) nevét tartalmazó bélyeges téglák, vagy szintén az ő Pir Hüsein-i sztéléje jelzi, de tudunk a III. Ur-i dinasztia idejéből innen származó deportáltakról is.¹⁷ Az érdeklődés természetes módon folytatódott az óasszír kereskedők idejében, hiszen alapvető fontosságú volt a minél gyorsabb és kényelmesebb áthaladás, továbbá a kereskedelem már a régió nyugati városaiban megkezdődött. Több útszámlolás került elő Kanišból, melyek az e térségben tett kiadásokat összegzik, valamint ismert egy Kanišiak városa (*Āl kanišie*) nevű település is,¹⁸ ám Kaniš II. szintjével egykorú táblák alig bukkantak elő.

A régió vizsgálata azt mutatja, hogy a térség az Akkád-kor után elnéptelenedett, és csak az óabilóni időszakban népesült be újra.¹⁹ Az Ib időszakból származó táblákra több ásatáson is rábukkantak: Észak-Szíriában ilyen lelőhely volt Tell al-Rimah,²⁰ Tell Leilān,²¹ de Mari²² is. Ezek az ásatások az óasszír kereskedelmi út néhány állomását tették ismertté: Tell al-Rimahot Qaṭṭarával (Kattara), Tell Leilānt

17 Ehhez lásd: Sallaberger, 2007. 443.

18 Szöveghegyek: Veenhof, 2008a. 22–24.

19 Ristvet-Weiss, 2012. 234–235. és Fig. 2; Ristvet-Weiss, 2013. 257–262. és Fig. 115–118.

20 Dalley, 1976. 31–38.

21 Charpin, 2004a. 349.

22 Az itt talált három tábla kiadásának adatai: Michel, 2003. 131.

Šehnā/Šubat-Enlillel azonosítják.²³ Noha uralkodóneveket csak I. Šamši-Adad korából ismerünk, evidensnek tűnik, hogy a 2. évezred elején is önálló városállamok léteztek. Ezt valószínűsítik a 3. évezred korábbi, közismert települései és archívumai, például Ebla is. A kereskedelmi hálózat gyors újjáépüléséhez a korábbi rendszer emlékezete mellett az uralkodó származása is hozzájárulhatott. Bár e kérdésben a mai napig nincs egyetértés, akár Szíriából, akár Dél-Mezopotámiából, akár a Dijála-völgyből kellett menekülnie,²⁴ mindegyik terület része volt a korábbi kereskedelmi hálózatnak is. Azt is tudjuk, hogy a kereskedelem nagy volumene felkeltette az uralkodók figyelmét: az Eufrátesz térségében fekvő Nahur uralkodójáról írta egy levelében Zimri-Lim egyik főembere, hogy az „asszír kereskedők útjára” *miksum*-vámot vetett ki.²⁵ Egy másik levélben pedig arról értesíti királyát, hogy az asszírok emiatt elkerülik ezt az utat, s ezzel Zimri-Limet is fontos bevételtől fosztják meg (ugyanebben a levélben hívja fel uralkodója figyelmét, hogy túlbecsüli az asszír karavánok által szállított áruk értékét, mivel az általa vélt három *biltu* ezüst értékű áru helyett 20-30 minányit szállítanak).²⁶

Nomád törzsek

Észak-Szíriáról beszélve nem kerülhető meg a nomadizmus kérdése – annál is inkább, mert a 3. évezred végétől zajlott az amurrú beáramlás és hatalomátvétel Mezopotámiában.²⁷ Maga a régió, ahol az Anatóliába vonuló karavánok áthaladtak, az amurrú törzsek legelőterületeinek határán feküdt: a *suhû* nomádok nyájait Aššur és Ekallatum környékéig is elhajtották.²⁸ A *sim'al* törzs ellenőrizte a Hábûr (Hábûr) térségét, míg a *jamîn* szállásterülete a Közép-Eufrátesz és a Balih (Balih) völgyének szakaszán feküdt.²⁹

A közel-keleti térségnek egészen napjainkig jellemzője a nomád életmód és a törzsi leszármazástudat megléte.³⁰ Az általunk vizsgált régióban, a városok, falvak által határolt félsivatagos területeken a kisállattartó, síkvidéki nomadizálást gyakorolták. A juh- és kecskenyájak nem távolodhattak el nagyon a víztől, a hosszabb távú vándorlásra az esős évszakban volt lehetőség, amikor a sztyeppe elartotta a nyáját. Ekkor olyan területeket jártak be az állattartó törzsek, melyeken az évi csapadékmennyiség a növénytermesztésre már nem volt elég, csatornázni pedig a folyóktól való nagy távolság miatt nem lehetett. A transzhumálás alatt több száz kilométer távolságot is megtehettek. Az esős évszak végén került sor a birkanyírásra, s a gyapjút szívesen fogadták a városok piacain.

23 Az ezzel kapcsolatos kérdésekre a települések részletes ismertetésekor térek ki.

24 A korábbi elképzelések ismertetése, illetve az Akkád városa melletti érvelés: Charpin, 2004b. 372–376.

25 Guichard, 2008. 46.

26 Uo. 50–51.

27 Rövid áttekintés: Sallaberger, 2007. 444–450. Az amurrúk történetéről, térségükről, törzsi szervezetükről, magáról Amurru istenről röviden, de alaposan: Streck, 2000. 24–76.

28 Dercksen, 2004. 158. hivatkozással egy Mariból származó levélre (ARM 26/2 420).

29 Durand, 2004. 386–387.

30 A következő összefoglalás Rowton, 1973; Streck, 2000. 24–76.; Streck, 2001 alapján készült.

A szövegekből kiderül, hogy az észak-szír régió jelentős gyapjúfeldolgozó térség volt.³¹ A száraz évszak beköszöntével a nomád törzsek hagyományos folyó menti szállásterületeikre vonultak. A városlakókkal való érintkezés a folyó menti megtelepedéskor mindennaposná vált, hiszen a száraz évszakban a nyájat naponta kellett itatni. Ebben az időszakban megszorodtak a konfliktusok, ugyanakkor a kapcsolat mindkét fél számára előnyökkel is járt: aratás után a nomádok a tarlón legeltethették nyájaikat, miközben az állatok megrágyázták a földet. A problémát gyakran az okozta, hogy az állatok a veteményesekben is kárt tettek, valamint a nomádok szemet vetettek a városlakók értékeire. Az érintkezés társadalmi szinten is következményekkel járt: a törzs elitje városi tulajdont és tisztségeket szerzett, míg az állattal nem rendelkező, tehát nincstelen része idénymunkát, illetve karavánok védelmét vagy katonáskodást vállalt. A letelepedés tehát természetes velejárója volt az effajta nomadizmusnak, ugyanakkor nem volt egyirányú: amint a terület eltartóképessége csökkent, a megtelepedett lakosság elkezdett nomadizálni. A törzsi elit idővel a legmagasabb tisztséget, azaz az uralkodóit is megkaparintotta: Mezopotámiában a 2. évezred elején egymás után szerezték meg az amurrú sejkék a városok trónjait. Bár városlakóként átvették a kulturális hagyományokat, identitásukban a törzshöz tartozás megelőzte a városhoz való lojalitást.

Az Aššurból hiányzó levéltárak miatt sajnos ismeretlen a Kanišból előkerült családi levelezések tágabb rokoni, esetleg törzsi háttere. Azt, hogy az amurrú bevándorlást e város sem kerülte el, két adat bizonyítja: az *Asszír Királylista*³² első 17 királya után olvasható a megjegyzés, hogy „sátorlakók”, azaz nomád sejkék voltak, de ugyanez vonatkozhat I. Šamši-Adad elődeire és az ismeretlen uralkodási idejű királyokra is.³³ Emellett feltűnő, hogy a levelekben többször találkozunk az „Aššur és Amurru, atyáink istenei” fordulattal. A két isten együttes említése átmeneti helyzetre utal: egyrészt megjelenik a megtelepedett, a mezopotámiai hagyományokat magáénak valló városlakó identitása, ugyanakkor jelen van, sőt talán felerősödik a nomád leszármazástudat. Az Amurru(m) istennév ugyanis mezopotámiai konstrukció: az amurrú névanyagban egyetlenegyszer sem fordul elő. Ahogy egy kutató fogalmazott: amíg az amurrúk nem asszímilálódtak, nem volt ilyen nevű istenük.³⁴ A kereskedőcsaládok egy része tehát biztosan néhány nemzedékkel korábban telepedett le a városban, és ugyanez vonatkozhat az uralkodóházra is. Emellett a karavánok útvonala átszelte a nomád legeltetőterületeket, és maguk a kereskedők is részt vettek a gyapjú értékesítésében. Olyan elképzelések is napvilágot láttak, hogy Aššur városa kiemelt szerepet játszhatott a nomádok életében, egyfajta kultikus központként és a törzsfők téli szálláshelyeként.³⁵

31 OAI 2004. 183. Lassen meglepő módon előbb csak az Anatólián belüli gyapjúkereskedelemlről beszél, mindenféle háttér nélkül, s hozzáteszi, hogy az asszírok nem tudták ezt monopolizálni, mert eblai kereskedőket is említenek: Lassen, 2010. 161. Később azonban az észak-szíriai-dél-anatóliai régiót (Luhusattia, Mamma, Hahhum) is megjelöli: uo. 167.

32 Kiadása: Grayson, 1980–1983. 101–116.

33 Erről magyarul: Komoróczy, 2006. 60.

34 Beaulieu, 2005. 34–35.

35 Larsen, 2015a. 146.

Kereskedőcsaládok

Mivel az egész kereskedelmi rendszer működését a családi archívumokból ismerjük, szükséges röviden szólni az óasszír kereskedőcsaládokról, valamint a kereskedelem jellegéről. A cégek felépítése, és így magának a kereskedelmi rendszernek az alapja egyszerűnek tűnik: a családfő székelte Aššurban, a legidősebb fiú a cég számára egyik legfontosabb városban – mivel csak egy telepről ismerünk teljes leltárakat, e vállalkozásoknál Kanišban –, míg a többi családtag, akár az ifjabb testvérek, akár az oldalági rokonok, valamint az alkalmazottak Anatóliában és Észak-Szíriában tevékenykedtek. Egyesek egy másik településen lakva az ottani üzletmenetet ellenőrizték, mások az egyes helységek között utazgattak.³⁶

Az egész rendszer tehát a patriarchális családokra épült; e viszonyt jól érzékeltetik a cégen (szó szerint házon) belüli elnevezések: a rangban feljebb állót apának, úrnak szólították, az egyenrangút testvérnek, az alacsonyabb rangút fiúnak. Nem véletlenül volt oly fontos a *bīt abini/abija/abim* (atyáink/atyám/az atya háza/cége) elnevezés.³⁷ Ezzel magyarázható az is, hogy a kereskedők házaiban az alkalmazottak is elfértek.³⁸ A családok mellett az uralkodóház több tagja is kivette részét a kereskedelemről,³⁹ de a templomok is többször dokumentálhatóan befektették az áldozati felajánlásokat.⁴⁰

A kereskedelem zavartalanságát összetett szerződésrendszerek biztosították: ezekben szerepet kapott a befektető, a kölcsönző, a kereskedő, az utazóügynök, az egyes szállítmányok vezetője és az adott cég helyi képviselője is.⁴¹ Léteztek rövid távú szerződések (*ellūtum*),⁴² de 10-12 évre szóló megállapodások is, ahol a befektetők ennyi időre bíztak egy nagyobb összeget a kereskedőre, hogy forgassa azt, s a hasznon megosztottak. Ez volt az úgynevezett *naruqqum-* (zsák-) szerződés.⁴³ A kereskedelmi szövetségek tagjai képviselheték egymást az egyes udvaroknál, kollektivizálhatták egymás adósságát, és használhatták egymás raktárait.⁴⁴ Komolyabb, stratégiaiak is nevezhető szövetségek is létrejöttek, házasságokkal és majdhogynem közös alkalmazottakkal. Az Asszíriából Anatóliába induló karavánok esetében is több megállapodás létezett: néha előre szerződtek a szállításról vagy az áru rendeltetéséről, a küldő igényeiről, s néha csak a szállítmány célba érése után számoltak el.⁴⁵

A 20. század első évtizedeiben sor került a kereskedelemről a nagy múzeumokba és magángyűjteményekbe jutott táblák autográfias kiadására, ami lehető-

36 Larsen, 1976. 97–98.; Larsen, 1977. 121. A családi cég fogalmáról, az azzal kapcsolatos kutatástörténeti kérdésekről újabban: Stratford, 2010. 50–76.; Larsen, 2015a. 202. ssk.

37 Hecker, 1978a. 142.

38 Hecker, 1978b. 404–405.

39 Többek között lásd: Larsen, 1976. 134–138.; Dercksen, 2000. 140.; Kryszat, 2004. 354–355.

40 Erről magyarul: Pálfi, 2011, további irodalommal.

41 Veenhof, 1997. 343.

42 Uo.

43 Uo. 345.; illetve részletesen: Larsen, 1977. 124–144.

44 Larsen, 1977. 123.

45 Larsen, 1967. 8–12.

vé tette az első feldolgozásokat is, többek között a szövegekben szereplő személyek rokonságának, kapcsolatainak megrajzolását. Az e táblákból rekonstruálható családok közül eddig négynek a feldolgozása történt meg,⁴⁶ illetve egy további kereskedő vált széles körben ismertté, de az ő családjának és kiterjedt üzleti kapcsolatainak feltérképezésére a mai napig nem vállalkozott senki. Ezen öt kereskedőből hárman rokonságban is álltak egymással: Imdilum, Šū-Lāban fia, Innāja, Elāli fia és Pūšu-kēn, Suejja fia. Amikor az Észak-Szíriában található településeket vizsgáljuk meg közelebbről, terjedelmi okok miatt csak e három kereskedőre és családjára/cégére koncentrálok. Annyit még érdemes elmondani, hogy az utóbbi néhány évben örvendetesen felgyorsult az ásatásokból származó táblák kiadása, így ma már jóval több személyről tudjuk, hogy melyik családi céghez tartozott, és ott milyen szerepet töltött be.

Az óasszír kereskedelmi hálózat szíriai útszakaszai

Amikor az óasszír kereskedelmi hálózat szíriai szakaszával foglalkozunk, számos problémával szembesülünk, melyek közül néhány az egész korabeli kereskedelem megismerését nehezíti meg, néhány viszont kifejezetten „Szíria-specifikus”. Az egyik ilyen problémát a lelőhelyek eloszlása és a földrajzi ismeretek korlátai jelentik. A szövegek elsöprő többsége az anatóliai Kanišból származik, így az ottani kereskedőcsaládok életét, a tevékenységük által lefedett térség kereskedelmét ismerhetjük meg. A ránk maradt levelek, elszámolások, feljegyzések, szerződések tehát jórészt anatóliai telepeket említenek – telepeket, melyek többségének pontos fekvését nem ismerjük. E családok számára az észak-szíriai régió nagy része másodlagos jelentőségű volt. Annyi ugyan kiderül a táblákból, hogy itt is találunk jelentős városokat, amelyekben az óasszír kereskedőcsaládoknak komoly érdekeltségeik vannak, de e városok elhelyezkedését szintén homály fedi. Azon települések, amelyeket nagyjából vagy pontosan sikerült lokalizálni, a kereskedelemben nem játszottak fontos szerepet. Fentebb már esett szó arról, hogy e területről jelentős szöveganyag is napvilágra került, de nem az óasszír kereskedelem virágzó szakaszából, hanem a későbbi periódusból, és akkor is csak szórványosan érintik a kereskedők ténykedését (igaz, e szórványos említések is komoly jelentőségűek).

További, már általános probléma, hogy a publikált táblák elsöprő többsége rablóásatásokból származik, így elvész a leletkontextus: milyen más táblákkal együtt találták az adott szövegeket, hogy csoportosították őket a kereskedők stb. Ehhez társulnak az újabban megjelent követelmények – pontosabban az, hogy ezeknek a rablóásatásokból származó anyag nem tud megfelelni. Az utóbbi évtizedekben szerepsére meghatározóvá vált az az igény, hogy összetartozó archívumokat, és azon belül is egy helyben tárolt táblákat publikáljanak, elemezzenek, értékeljenek.⁴⁷ Ez

46 Ichisar, 1981; Michel, 1991. vol. I. (ebben két azonos nevű kereskedő is szerepel); Larsen, 2002.

47 Az ezzel kapcsolatos kérdésekről (archívumok fajtája, története, tárolási mód stb.): Veenhof, 1986; a leletkontextus hiányának problémájáról: uo. 10. és 35.; Brosius 2003. 2. 13–16.; kifejezetten az óasszír archívumokról: Veenhof, 2003. 83–87.; az óbabilóni archívumokról: Kalla, 1999; Kalla, 2005.

azonban csak jól dokumentált ásatásokból származó levéltáraknál lehetséges. A proszopográfiai vizsgálatok segítenek ugyan a családrekonstrukciókban, de a nevek nem tartalmazó szövegeket nem lehet hova kötni.

A leletkontextus elvesztése még egy komoly gondot okoz: az óasszír kereskedelem névanyagában rengeteg azonosság található, megnehezítve ezzel az egyes személyek azonosítását. Abban az esetben, ha nincs apanév feltüntetve (márpedig a levelekben ez elég ritka),⁴⁸ az illető kapcsolatrendszerére vagyunk utalva, de természetesen itt is sok az azonosság. Ezzel összefüggő további probléma rejlik az óasszír helyesírásban: a mássalhangzó-kettőzés jelöletlensége, egyes névalakok egy levélen belül is következtelen használata, becézett formák gyakori megjelenése mind megnehezítik a valódi névalak rekonstrukcióját.

A fentiek figyelembevételével az óasszír kereskedelem két, részben szíriai útszakaszáról szövegek részletesebben, mindkettőről egy-egy útvonal-elszámolás alapján. Az első táblán az Aššur–Kaniš út első szakaszáról olvashatunk, a második a befejezőről, az Észak-Szíriából Anatóliába vezető útról.⁴⁹

Az Aššur–Kaniš út első szakasza

1 sékel ezüstöt adtam a gerendáért/*dulbātum*ért, 1 sékelt a fogadóért. $1\frac{3}{4}$ sékel ónt adtam Sadduatumban, $\frac{1}{3}$ sékel ezüstöt a *tabb'um*-rézért Razamāban, $\frac{2}{3}$ mina rezet Abidibanban, 12 sékel rezet Qaṭṭarāban, 10 sékel rezet [szintén] Qaṭṭarāban. $1\frac{3}{4}$ sékel ónt adtam a Razamā határán fekvő fogadóban. 1 sékel ónt adtam a tarquumi *kaššum*-hivatalnok szolgájának. $\frac{1}{2}$ mina rezet [adtam] a gabonáért Apumban, $\frac{1}{2}$ mina rezet a *kirrum*-kenyérért Warad-Aššurnak [szintén] Apumban; 4 sékel ón, $\frac{1}{3}$ mina réz.⁵⁰

E rövid útszámolás, még a nem pontosan érthető kifejezésekkel együtt is kincsbányája lehet az óasszír kereskedelem iránt érdeklődőknek: megismerhetünk belőle többféle árucikket, melyek egyúttal fizetőeszközként is funkcionáltak, láthatjuk, hogy fogadók álltak az utazók rendelkezésére, akik érintkezésbe kerültek hivatalnokokkal is, és megismerhetjük az érintett települések nevét. Számunkra ez utóbbi vonatkozása a legfontosabb, mivel a Sadduatum–Razamā ša Buramata–Abidiban–Qaṭṭarā–Razamā ša Uhakim–Taraqum–Apum útvonal rajzolódik ki. (Azaz legyünk óvatosabbak: egy olyan útvonal, amelynek mentén található ezek a helységek is, hiszen nem tudhatjuk, érintett-e más telepet is az elszámolás szerzője, és ha igen, mennyit.) Az egyes állomások tárgyalása előtt hangsúlyozni kell, hogy ez az útszakasz üzleti szempontból kevésbé fontos régió haladt át, így a szövegek mennyisége jóval kisebb, mint a többi területnél, tehát a következtetések kevésbé szilárd talajon állnak.

48 Tegyük hozzá, ez nemcsak az óasszír levelezésben probléma; az óbabiloni kapcsán lásd: Kalla, 2005. 86.

49 A különböző családi stratégiák, illetve egyes fontosabb személyek ismertetésekor saját kutatásaimra támaszkodom. E stratégiák, illetve egyes helységek jelentősebb személyeinek felrajzolásához a településeket tartalmazó szövegekben előforduló személynevek vizsgálata szolgált kiindulási pontnak. Az egyes szöveghelyek felsorolásától eltekintek.

50 Kiadása: Nashéf, 1987. n. 25.; Ulshöfer, 1995. n. 597; aATU TC III (v.1.0,2014, átírás).

Sadduatum: Az óasszír anyagban összesen két, egymástól nem független táblán fordul elő a neve; szintén két alkalommal szerepel Mari levéltárának későbbi szövegeiben, részben egy itteni útelszámolásban szereplő helységgel (Qaṭṭarā), részben más óasszír táblán is szereplő településsel (Andarig),⁵¹ részben egyéb városokkal együtt.⁵² A településcsoportok, utak rekonstrukciójához tehát használható e néhány szöveg, a kereskedelem megismeréséhez azonban nem. Nashef szerint a Tigris nyugati partján fekvő Tell-Ḥuwaiš.⁵³

Razamā ša Buramata: Mind az óasszír, mind az óbabilóni (Mariban, Tell al-Rimāḥban és Tell Leilānban talált) szövegek két Razamāról tesznek említést, azonban az előbbi esetben Razamā ša Buramata és Razamā ša Uḥakim, az utóbbiban Razamā ša Jamutbal és Razamā ša Jussān olvasható.⁵⁴ A fenti két szövegen kívül még egy táblán jelenik meg (CCT1 42a): ez is elszámolás, melyben a telepek a Razamā ša Buramata–Qaṭṭarā–Razamā ša Uḥakim–Kaluzanum–Adubazum sorrendben követik egymást. Azonosítása a két hasonló nevű település miatt nem könnyű; feltehetőleg Aššurtól északnyugatra, Tell-Ḥuwaiš és Tell al-Rimāḥ között fekszik.⁵⁵ Bár családi kapcsolatokról, üzleti megállapodásról nincs adatunk, egy szöveg alapján, melyben nehezen azonosítható, de valószínűleg mindennapos árucikkek szerepelnek, a kereskedők itt pótolták, illetve szerezték be a hosszú úthoz szükséges kellékeket.

Abidiban: A harmadik állomás egy rekonstrukció szerint Tell al-Rimāḥtól és Tell-Ḥamīrától nem messze délre található.⁵⁶ Egy kereskedőlevelet ismerünk, de azt nem az általunk most vizsgált három család valamelyik tagja írta (igaz, az egyiküknek, Pūšu-kēnek sokáig a megbízója volt).

Qaṭṭarā: A város több útelszámolásban is előfordul, többek között a Qaṭṭarā–Taraqum–Apum–Amas–Nahur–(Luha?)–Abrum, illetve a már északszír településeket is magában foglaló Qaṭṭarā–Hamisanum–Burallum–Birtu’um–Āl Kanīšie–Timilkia–Hurama–Luhusattia⁵⁷ útvonalakat megrajzolva. A ma leginkább elfogadott elképzelés szerint a mai Tell al-Rimāḥhal azonos.⁵⁸ Emellett akad, aki a mai várost az ókori Karanával azonosítja,⁵⁹ ami egy királyság központja lett volna, s Qaṭṭarā e királyság része lett volna.⁶⁰ Tell al-Rimāḥ lelőhelyén 1965-től hét éven keresztül folytak az ásások, s ebből a korból (pontosabban az óasszír kereskedelem kései szakaszából) egy palotát,⁶¹ egy templomot és a városfal egy részét tárták fel.⁶²

51 Joannès szerint Sadduatum egy időben Andarig királyságához tartozott: Joannès, 1996. 350.

52 Wäfler, 2001. 149.

53 Nashef, 1991. 95.

54 Michel, 2007. 278–279.

55 Nashef, 1991. 93.

56 Uo. 2.

57 Kiadása: Veenhof, 2008a. 23.

58 Uo. 92.; Michel, 2006. 158.

59 Oates, 1976. xi., illetve Dalley, 1976. 34–36.; Dalley, 1976–1980. 405. Ehhez lásd még: Nashef, 1988; Michel, 2006. 158.

60 Dalley, 1984, 41., 92.

61 Egy újabb összefoglalás két egymást követő palotáról ír: Dalley, 2007. 366.

62 Carter, 1965.

A palotának három építési fázisát különítették el, a leírás és az alaprajzok szerint szokványos mezopotámiai palotáról van szó.⁶³ A templom is szabályos alaprajzú, rizalitos bejáratú építmény, építése feltehetőleg I. Šamši-Adad idején kezdődött (körülbelül a 18. század eleje).⁶⁴ A szabálytalan, mintegy 600 méter átmérőjű városfal építése is feltehetőleg ezen uralkodóhoz köthető, s Zimri-Lim alatt (körülbelül a 18. század első fele) még biztosan használatban volt.⁶⁵ Mind a palotában, mind a templomban sok táblát találtak, helyenként egész archívumokat, köztük az úgynevezett Iltani-archívumot néhány óasszír szöveggel. Ezen szövegek mellett a kaniši táblákon kívül Mari levéltárának anyagában is megjelenik a település.⁶⁶ Ebben az időben Aqba-Hammu volt a város királya, s az előbb említett Iltani volt a királyné. Egy szöveg alapján tudjuk, hogy az uralkodó Hammurapi adófizetője volt.⁶⁷ Az itt talált táblák későbbiek az általunk most tárgyalt időszaknál, és magáról a kereskedelemről nem tudunk következtetéseket levonni, de az a három szöveg, amit az Aššurban lakó Lamassani írt nővérenek, Iltaninak, mutatja, hogy a karavánok ekkor is rendületlenül közlekedtek, és fontosságukkal magyarázható, hogy az egyik levélben az ekkor szokásos üdvözlő formulában Aššur mellett Lamassani Kaniš istenének áldását is kérte nővére.

Qaṭṭarā a leggyakrabban említett telep az út első szakaszából, talán az első kisebb elágazás vagy elosztóközpont lehetett; előfordult, hogy egy karaván Qaṭṭarāban váltott szállítót. A szokásos árucikkek (ón, szövetek, szamár) mellett több elszámolás fát, faeszközöket, zsákokat, különböző olajokat említ, tehát olyan cikkeket, amelyekre a kereskedőknek volt szükségük. Az itt tárgyalt három család közül csak Innāja jelenik meg, de az is csak egy levélben, amelyben a cég itteni szállítóinak neve szerepel.

Razamā ša Uhakim: Az előző Razamā kapcsán már szóba került, hogy két hasonló nevű helység létezett. Razamā ša Uhakimot Nashef feltételelesen a mai Tall 'Afarral azonosítja.⁶⁸ A két Razamā közül az egyik az óbabilóni Ju/assān fővárosa volt.⁶⁹ Egyetlen levelet ismerünk Pūšu-kéntől, melyben hagyományos partnereivel tárgyalt egy szállítmányról.

Taraqum: Az útszakasz utolsó előtti állomását Tell Leilānhoz való közelsége miatt Nashef (korábbi publikációkkal egyetértve) vagylagosan Tell Çilpārattal vagy Tell Hādīval azonosítja.⁷⁰

Apum: A településről is ismertek más útelszámolások is, az egyik a különböző kiadásokat az (Aššur)–Apum, Apum–Abrum, Abrum–Kaniš felosztásban tárgyalja,⁷¹ egy másik pedig a Qaṭṭarā–Apum–Amaz–Nahur–Luhajum–Abrum–Haqa

63 Leírása: Oates, 1976. x–xv.

64 Uo. xv.

65 Uo. xvi.; Dalley, 2007. 366.

66 Oates, 1976. xvi.; Michel, 2006. 158–159.

67 Dalley, 1976. 31.

68 Nashef, 1991. 94.

69 Wäfler, 2001. 146. kérdőjellel megnevezi mindkét óasszír helységet, és ugyanazt az irodalmat adja meg.

70 Nashef, 1991. 114. irodalommal.

71 Nashef, 1987. n. 24.

útvonalat adja meg.⁷² Apum nevével kapcsolatban érdekes kettősség figyelhető meg. Az óbabiloni szövegek következetesen *māt Apum*ról, azaz országról beszélnek, míg az óasszír táblákon ez a kifejezés eddig nem fordult elő. Az ország fővárosát Tell Leilānnal azonosítják,⁷³ s akkoriban a fenti *māt Apum*nak nevezett terület központja volt.⁷⁴ E város korábban a Šehnā nevet viselte, majd I. Šamši-Adad áttéve ide székhelyét, átkeresztelte Šubat-Enlilnek. Az óasszír város (pontosabban a kaniši *kārum* II. szintjével egykorú település) hollétéről korábban több elképzelés is született. Felmerült a Tell Leilántól délkeletre fekvő Tell Muhammed Diyab és a nyugatra található Tell Aid is.⁷⁵

A Yale Egyetem 1974-ben kezdett ásata a legutóbbi időkig tartott. Az eredmények alapján Tell Leilān az Akkád-dinasztia alatt helyi központ lehetett, az akropoliszon kultikus épülettel, palotával és iskolával.⁷⁶ A dinasztia összeomlását követően a város elnéptelenedett, és csak az óbabiloni korban települt be újra. Ebben az időszakban az akropoliszon több templom is épült, vagy esetleg egy különösen nagy (de ez régészeti nem egyértelmű), melyek építészeti a dél-mezopotámiai hagyományokhoz köthetők.⁷⁷ Az alsóváros keleti részén állt I. Šamši-Adad palotája, melyet a későbbi uralkodók is használtak, illetve az egyikük újjáépítette. Az északi részen egy kisebb palotát épített egy későbbi uralkodó. A városfal még a 3. évezredben épült fel.⁷⁸ Mind a templomban, mind a palotában komoly táblaleletre bukkantak, melyek lehetővé tették a város Šehnā/Šubat-Enlillel való azonosítását.⁷⁹

A palotából négy különböző archívumban több mint 600 tábla került elő. E táblák a három utolsó uralkodó, Mutija, Till-Abnū és Jakūn-ašar archívumát tartalmazzák (körülbelül 1750–1728), köztük egy Ib-korú óasszír szerződéssel.⁸⁰ E szöveg a kevés számú, egy helyi uralkodó és a kereskedők közötti szerződés egyike. Akár csak az összes többi, Tell Leilānban talált megállapodás, ez is unilaterális: csak az asszír kereskedőkkel foglalkozik. Ugyanakkor más esetekben rábukkantak az ilyen szerződések párjaira is, tehát elképzelhető, hogy egy másik táblán a királyt érintő rendelkezések szerepelnek.⁸¹ Maga a szöveg túl töredékes ahhoz, hogy érdemi információval szolgálhasson: a tanúként hívott istenek felsorolása után szó esik benne a *nishatum*-vámról, rézről, számról, a kereskedőkkel való igazságos bánásmódról.⁸² Annyi mindenesetre kiderül belőle, hogy e korszakban is működött itt egy asszír *kārum*. A jelenleg vizsgált korszak három kereskedőcége közül összesen egy szöveg említi e várost: Imdilumnak írt egy fia különböző szállítmányelszámolásokról.

72 Legutóbb: Veenhof, 2008a. 9.

73 Nashef, 1991. 12.; illetve újabban Ristvet-Weiss, 2012. 232.

74 Eidem, 1991. 192.; Wäfler, 2001. 41., 64.; Ristvet-Weiss, 2013. 265.

75 Eidem, 2008a. 270–271.; Eidem, 2008b. 32–33.

76 Ristvet-Weiss, 2012. 230–231.

77 Uo. 231–232.

78 Uo. 232–233.

79 Uo. 232.

80 Eidem, 2008a. 273–274.; Charpin, 2004a. 349.

81 Eidem, 1991. 191.

82 Ékírás, átírás, fordítás, kommentárok: uo. 194–206.

Az Észak-Szíriából Anatóliába vezető út

$\frac{2}{3}$ mina ón a [dátum-vám] értéke 10 minának, [...] a szamaraké Hahhumtól Timilkiaig. A fejevám Timilkiatól Šalahšuwaig fejenként $2\frac{1}{4}$ sékel, Šalahšuwától Huramáig [szintén] $2\frac{1}{4}$ sékel.⁸³

E pár soros feljegyzés az Anatólia belsejébe vezető kereskedelmi út utolsó szakaszáról ad számot: a Hahhum–Timilkia–Šalahšuwa–Hurama útvonal első városa bizonyosan Észak-Szíriában feküdt, Hurama pedig a Kaniš előtti utolsó jelentősebb település volt. Maguk a kereskedők természetesen nem számoltak semmilyen régióhatárral; ha ezen a területen utaztak át, talán az Eufrátesz lehetett valamilyen természetes határvonal, ahol több egymáshoz közeli gázlón is átkelhetek. E térségben más fontos telepekről is tudunk, ilyenek voltak még Luhusattia és Zalpa is.

Ez az útszakasz szerencsénkre abban is különbözik az előbbitől, hogy nagy mennyiségű szöveg foglalkozik az itteni településekkel, s ezek elemzésével már vizsgálhatók a családok által alkalmazott üzleti módszerek. Előjáróban elmondható, hogy az egyes családok által kihelyezett képviselők, bármennyire is egy adott városban vettek ingatlant, nemcsak az adott település környékét, hanem az egész útszakaszt felügyelték; ez az anatóliai régióban nem így működött, ott a képviselők egy-egy várost és környékét ellenőrizték, de minden család némileg eltérő üzleti stratégiát alkalmazott. Minden családnak megvolt a maga jól körülhatárolt köre, s e térségben ritka az érintkezés. Emellett megfigyelhető, amit Anatólián belül is tapasztalunk (és ami tulajdonképpen természetes): a cégek igyekeztek a helyiekkel együttműködni.

Magyarázatul szolgálhat, hogy leleteink túlnyomó része Kanišból származik, s a többi egykorú tábla nagy többsége is más anatóliai lelőhelyen került elő. Az itt talált archívumok tulajdonosai számára nyilvánvalóan Anatólia volt a kereskedelem fő területe, itt kellett a minél nagyobb haszon reményében szövetségeket kötni, közös rezidenseket alkalmazni, közös útvonalakat szervezni. Az északszír térség fontos terület volt e családok számára is, üzleteket is kötöttek, még jelentős mennyiségű gyapjú is gazdára talált, ténykedésük fő színtere mégsem ez a régió. Nagyon valószínű, hogy egy itteni *kārum* megtalálása ezt a kereskedelmi stratégia szempontjából homogén képet alapjaiban változtatná meg. Egyedül egy különleges árucikk, a meteorvas megjelenése törte meg a szövegekből kirajzolódó homogenitást, de erre is az útvonal utolsó, anatóliai szakaszán került sor.

Hahhum: A várost többfelé próbálták lokalizálni: Garelli a Maraş és Gaziantepe közti térség mellett érvel,⁸⁴ mások ennél is tovább menve feltételelesen az Eufrátesz melletti Samsattal azonosítják.⁸⁵ Barjamovic legutóbbi összefoglalójában óvatosan fogalmaz a szövegben, annyit állapít csak meg, hogy hegyvidéki régióban kell keresni, az Eufráteszhez közel; a mellékelt térképen azonban megjelöl két területet, az egyik Malatya környékén, a másik Adiyamantól délre fekszik.⁸⁶ Összegző táblá-

83 Kiadása: Nashef, 1987. n. 22.

84 Garelli, 1998. 451.

85 Ehhez lásd például: Bryce, 1998. 83. 60. jegyz.; Veenhof, 2006. 779.

86 Barjamovic, 2011. 99–106. (szöveg), és 103. (Map 8).

zatában ő is Samsatot vagy környékét jelöli meg lehetséges helyszínnek.⁸⁷ A település fontosságát fekvésének köszönheti, mivel az eleve nagy átmenő forgalmat jelentett, de biztos, hogy komoly piaca is volt, ahol nagy mennyiségű ónt, itteni és más szövetet, gyapjút és rezet árultak.⁸⁸ Megfigyelhető, hogy a kereskedők is gyakran itt váltottak teherhordókat.⁸⁹ Egy hettita királyfelirat érdekes módon kapcsolja a várost az akkád Šarrukínhoz (Sarrukín): I. Hattušiliš (Hattusilis) írja egy évkönyvében, hogy rajta kívül csak az akkád uralkodó volt képes átkelni a Mala, azaz az Eufratész folyón és legyőzni Hahha seregét, de a várost egyedül ő tudta elpusztítani.⁹⁰

A szövegek szerint az északszír térség több településén foglalkoztak a gyapjú feldolgozásával, pontosabban juhtenyésztéssel. Hahhumon kívül Mamma, Luhusattia és Timilkia is jelentős központok voltak.⁹¹ A gyapjú értékesítésére külön *ellatumok* alakultak, az ismert kereskedők közül egy ilyennek volt tagja Pūšu-kēn, illetve állandó partnerei, Lāqēpum és Aššur-malik is.⁹² E tevékenység nem ért véget az óasszír korban sem: a hettita szövegek is rendszeresen említik a hahhumi gyapjút és báránybőrt.⁹³ A gyapjúfeldolgozás az esetleges tágabb lokalizációhoz is segítséget nyújthat.

A *kārumot* említő táblákon azonnal feltűnik a nagy kereskedőcsaládok sűrű előfordulása. Az Imdilum-cég tagjai közül az egyik fivér, Puzur-Aššur a legaktívabb nemcsak e városban, hanem az egész régióban. Nemcsak az ő sógorának volt itt háza, hanem egy helyi lakosnál is elhelyezhették áruikat. Innāja, Elālī fiának unokaöccse is itt lakott, de a családi levelezésből az is kiderül, hogy mellette Aššur-tāb volt a cég ügyeit intéző helyi képviselő. Pūšu-kēn nemcsak hogy többször járt itt, hanem pórul is járt, mivel csempészésért bebörtönözték. A térségben a másutt is stabil szövetségesnek számító Šū-Hubur a cég legfontosabb partnere, s az is megfigyelhető, hogy gyakran dolgoznak együtt Imdilummal is (maga Šū-Hubur is Imdilum nagybátyja). Egy helyi kereskedő, Lālum külön figyelmet érdemel, mivel egy jelentős helyi vállalkozás irányítója lehetett.⁹⁴ Többször üzletelt az ismert cégekkel, és azt is tudjuk, hogy neki is voltak képviselői Kanišban.

Timilkia: Az útelszámolásban szereplő második település néhány szövegrészlet alapján lehetséges, hogy hegyek között feküdt.⁹⁵ A hettita szövegekben a név ilyen formában nem található; létezik egy Tamalkija nevű helység,⁹⁶ de vannak, akik szerint az óasszír telep a hettita Tapalkával azonos.⁹⁷ Barjamovic összefoglaló

87 Uo. 411. (Table 39).

88 Garelli, 1998. 455–456. úgy véli, a rezet és az ónt külön piacon árulták, de ezt nem indokolja.

89 Barjamovic, 2011. 91.

90 Bryce, 1998. 84.

91 OAI 2004. 183.; Lassen, 2010. 167.

92 OAI 2004. 185.; Lassen, 2010. 163.

93 OAI 2004. 184. 493. jegyz. hivatkozásokkal.

94 Garelli, 1998. 453–454.

95 Barjamovic, 2011. 168.

96 Említései: Del Monte-Tischler, 1978. 391. és Del Monte, 1992. 157. Ez utóbbi kötet külön hozza a Timilkia alakot, de ott csak Nashef, 1987-re hivatkozik (169.).

97 Del Monte-Tischler, 1978. 398. További említések: Del Monte, 1992. 158–159.

táblázatában Gölbaşı környékére helyezi, más azonosítás nem ismert.⁹⁸ A gyapjúkereskedelemben betöltött jelentős szerepéről Hahhum kapcsán esett szó.

E településsel kevesebb tábla foglalkozik, és a Hahhumban megismerteken kívül nem találkozunk jelentős személyiségekkel. Kiderül, hogy az Imdilum-cégnek e helységben is volt lerakata, ahol a csempészárut hagyhatták. Puzur-Aššur itt is a legaktívabb szereplő, és a cégvezető itt is együttműködik Pūšu-kēnnel, Šū-Huburral és a hahhumi Lālummal. Innāja unokaöccse és a szintén hahhumi Aššur-ṭab is megjelenik a vonatkozó szövegekben.

Šalahšuwa: A harmadikként megnevezett állomás viszonylag kevés táblán fordul elő. Tekintve hogy számos, többnyire publikálatlan szöveg szerint e településen aranyhoz, ezüsthöz, ólomhoz és sŭ-kőhöz is hozzá lehetett jutni, nagy valószínűséggel a hegyekben feküdt, és már biztosan Anatóliában.⁹⁹ Ezt megerősíti az is, hogy több táblán Timilkia után rögtön Hurama következik, valamint egy kiadatlan szöveg szerint Hahhumból Timilkian vagy Šalahšuwán át lehetett egy északon fekvő városba, Turhumitba küldeni egy szamarakaravánt.¹⁰⁰ Ezen szövegek miatt Barjamovic a Huramával párhuzamos út állomásának tartja, és amellet is érvel, hogy esetleg közelebb fektetett Kanišhoz.¹⁰¹ A többféle fontos fém és kő fényében a helység félreeső volta magyarázhatja, miért nem vált jelentős központtá. A város a hettita anyagban is megjelenik: I. Hattušiliš megemlékezik arról, hogy egy alkalommal megtámadta ezt az országot.¹⁰² Abból a két adatból kiindulva, hogy az ólom különösen ritkán fordul elő az óasszír táblákon, valamint a településnek Kaniš közelében kellett feküdnie, van, aki a Köprübaşı–Pazarören régióba helyezi,¹⁰³ ezen belül másvalaki esetlegesen a Binboğa-hegységbe.¹⁰⁴ Barjamovic összefoglaló táblázatában a Zamanti-fennsíkra lokalizálva feltételelesen Limparával azonosítja.¹⁰⁵ Az a néhány szöveg, amely kereskedőket is említ, semmiben nem módosítja a családi kereskedelemről eddig leírtakat.

Hurama: A ritkábban Hurma alakban olvasható telep a Kaniš előtti utolsó állomás, így feltehetőleg egy 30 kilométeres körzeten belül helyezkedett el.¹⁰⁶ Fontos csomópont lehetett, mert a Hahhum–Kaniš út mellett van adatunk a Tegarama, Luhusattia és Hattum felé ágazó utakról is.¹⁰⁷ A település Hur(u)ma, Hurmi alakban gyakran előfordul a hettita szövegekben is.¹⁰⁸ Egyes elképzelések szerint esetleg Pinarbaşı lehet;¹⁰⁹ Barjamovic összefoglaló táblázatában az Elbistan környéki fenn-

98 Barjamovic, 2011. 411. (Table 39).

99 Kawasaki, 1996. 83–84. és rá hivatkozva Veenhof, 2008b. 576–577.

100 Veenhof, 2008b. 577.

101 Barjamovic, 2011. 190–191.

102 Del Monte–Tischler, 1978. 332. és Del Monte, 1992. 134.; Veenhof, 2008b. 576.

103 Veenhof, 2008b. 577.

104 Kawasaki, 1996. 84. Az ezzel kapcsolatos kételyekről: Barjamovic, 2011. 181–182., 194.

105 Barjamovic, 2011. 411. (Table 39).

106 Nashef, 1991. 61.

107 Barjamovic, 2011. 182.

108 Del Monte–Tischler, 1978. 124–125. és Del Monte, 1992. 43–44.

109 Veenhof, 2008b. 577.

síkra helyezi, nagy valószínűséggel Karahöyükkel azonosítva.¹¹⁰ Egy új árucikk jelenik meg, a meteorvas, és ez jelentősen módosítja az egyik kereskedőcsalád ténykedését is.

Kezdve a hagyományos kereskedelmet folytatóknál, Imdilum cégében megint csak Puzur-Aššur a legaktívabb, Pūšu-kēn és cége szintén hagyományos partnerekkel levelezik. Az újdonság az Innāja családon belül jelenik meg. Az még magyarázható Kaniš közelségével, hogy három eddig nem említett fia is szerepel a levelezésben, azonban az egyikük, Aššur-rēši tevékenysége alapvetően eltér az eddigiektől. Döntően meteorvassal (*ašī'um*) üzletel, s mivel ez tiltott cikknek számított, nem volt veszélytelen vállalkozás. Szövegeiben e luxuscikk mellett az arany és az ezüst jelenik meg, s tevékenységi köre nem szűkült le Észak-Szíriára, hanem a Kaništól északra fekvő régióra is kiterjedt. Ezen üzletből szigorúan kizárta a helyieket: erre utal egy levele, melyben arra kéri apját, hogy a huramaiknak és Luhusattiába ne jusson *ašī'um*. Nemcsak az áru ritka, hanem a partnerek is újak; Aššur-rēši szemlátomást igyekezett elkülönülni a családi kereskedelem más ágaitól. Ténykedése jó példája annak, hogy egyes különleges árucikkek befolyásolhatják a területi együttműködés kereteit.

*

A fentiek alapján elmondható, hogy Szíria egyes területei különbözőképpen vettek részt az óasszír kereskedelmi rendszerben. Az Aššur városához közel fekvő települések elsősorban megállóként, illetve a mindennapi eszközök forrásaként szolgáltak az utazóknak. Az a későbbi táblákból kitűnik, hogy a szíriai, amurrú származású uralkodók tisztában voltak az átmenő forgalom jelentőségével, de e térség épp a kereskedelem intenzívebb időszakában volt gyérebben lakott. Ezzel szemben a Délkelet-Anatóliával szomszédos szír régió városai már a tulajdonképpeni célterülethez tartoztak, így ide már érdemes volt képviselőket kihelyezni, a helyiekkel együttműködni, jóban lenni az itteni telepek befolyásos kereskedőivel. Az egységes üzleti stratégiát magyarázhatja, hogy az általunk ismert archívumok olyan kereskedők házaiból kerültek elő, akik számára az anatóliai térség számított a fő célpontnak. Hahhum vagy Zalpa megtalálása és feltárása által az észak-szír régió visszakaphatná az óasszír kereskedelemben eredetileg meglévő jelentőségét.

110 Barjamovic, 2011. 411. (Table 39).

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

aATU

Hecker, Karl: *Altassyrische Texte in Umschrift*. [Internetes szövegkiadás.] <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/Liste.html>.

Barjamovic

2011 Barjamovic, Gojko: *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Period*. Copenhagen, 2011.

Beaulieu

2005 Beaulieu, Paul-Alain: The God Amurru as Emblem of Ethnic and Cultural Identity. In: *Ethnicity in Ancient Mesopotamia. Papers Read at the 48th Rencontre Assyriologique Internationale, Leiden, 1–4 July 2002*. Ed.: W. H. van Soldt. Leiden, 2005. 31–46. (Partially Open Access Monograph Series [PIHANS], 102.)

Brosius

2003 Brosius, Maria: Ancient Archives and Concepts of Record-Keeping: An Introduction. In: *Ancient Archives and Archival Traditions. Concepts of Record-Keeping in the Ancient World*. Ed.: Brosius, Maria. Oxford, 2003. 1–16. (Oxford Studies in Ancient Documents.)

Bryce

1985 Bryce, Trevor R.: Sequence of the Historical Developments of Anatolia. In: *Altorientalische Forschungen*, 12. (1985) 259–268.

1998 Bryce, Trevor R.: *The Kingdom of the Hittites*. Oxford, 1998.

Carter

1965 Carter, Theresa Howard: Excavations at Tell al-Rimah, 1964. Preliminary Report. In: *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 178. (1965) 40–69.

Charpin

2004a Charpin, Dominique: Histoire politique du Proche-Orient amorrite (2002–1595). In: *Mesopotamien. Die Altbabylonische Zeit*. Hrsg. v. Charpin, Dominique–Edzard, Dietz Otto–Stol, Marten. Fribourg–Göttingen, 2004. 23–480. (Orbis biblicus et orientalis [OBO], 160/4.)

2004b Charpin, Dominique: Mari und die Assyrer. In: *2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende*. Hrsg. v. Mayer, Jan–Waalke–Sommerfeld, Walter. Saarbrücken, 2004. 371–382.

Dalley

1976 Dalley, Stephanie: The Iltani Archive. In: *OBTR*, 31–38.

1976–1980 Dalley, Stephanie: Karanā. In: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 5. 405–407.

1984 Dalley, Stephanie: *Mari and Karana. Two Old Babylonian Cities*. London–New York, 1984.

2007 Dalley, Stephanie: Rimāḥ, Tall-ar-. In: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 11. 364–366.

Del Monte

1992 Del Monte, Giuseppe F.: *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement*. Wiesbaden, 1992. (Répertoire géographique des textes cunéiformes, 6/2.; Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients. Reihe B. Geisteswissenschaften, 7/6. suppl.)

Del Monte–Tischler

1978 Del Monte, Giuseppe F.–Tischler, Johann: *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte*. Wiesbaden, 1978. (Répertoire géographique des textes cunéiformes, 6.; Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients. Reihe B. Geisteswissenschaften, 7/6.)

Dercksen

2000 Dercksen, Jan Gerrit: Institutional and Private in the Old Assyrian Period. In: *Interdependency of Institutions and Private Entrepreneurs. Proceedings of the second MOS Symposium (Leiden 1998)*. Ed.: Bongenaar, A. C. V. M. Leiden, 2000. 135–152. (PIHANS, 87., Middle Eastern Studies Program [MOS] Studies, 2.)

2004 Dercksen, Jan Gerrit: Die Stadt Assurs als Wirtschaftsmacht. In: *2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende*. Hrsg. v. Mayer, Jan-Waalke–Sommerfeld, Walter. Saarbrücken, 2004. 155–169.

2008 *Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian Period*. Ed.: Dercksen, Jan Gerrit. Leiden, 2008. (Old Assyrian Archives [OAA], 3., PIHANS, 111.)

Durand

2004 Durand, Jean-Marie: Nomadentum. In: *2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende*. Hrsg. v. Mayer, Jan-Waalke–Sommerfeld, Walter. Saarbrücken, 2004. 383–392.

Edens

1992 Edens, Christopher: Dynamics of Trade in the Ancient Mesopotamian „World System“. In: *American Anthropologist, New Series*, 94. (1992) 1. sz. 118–139.

Eidem

1991 Eidem, Jesper: An Old Assyrian Treaty from Tell Leilan. In: *Marchands, diplomates et empereurs. Études sur la civilisation mésopotamienne offertes à Paul Garelli*. Éd. par Charpin, Dominique–Joannès, Francis. Paris, 1991. 185–207.

2008a Eidem, Jesper: Apum: A Kingdom on the Old Assyrian Period. In: *Mesopotamia. The Old Assyrian Period*. Eds.: Veenhof, Klaas R.–Eidem, Jesper. Göttingen, 2008. 263–353. (OBO, 160/5.)

2008b Eidem, Jesper: Old Assyrian Trade in Northern Syria. The Evidence from Tell Leilan. In: *Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian Period*. Ed.: Dercksen, Jan Gerrit. Leiden, 2008. 31–41.

Erarslan

2009 Erarslan, Alev: Local Settlement Transitions in Southeastern Anatolia during the Late Third and Early Second Millennium B. C. In: *Altorientalische Forschungen*, 36. (2009) 268–292.

Garelli

1998 Garelli, Paul: Hahhum un relais assyrien sur la route commerciale de la Cappadoce. In: *XXXIV. Uluslararası Assirioloji kongresi 6–10/VII/1987*. Eds.: H. Erkanal–V. Donbaz–A. Uğuroğlu. İstanbul–Ankara, 1998. 451–456. (Rencontre Assyriologique Internationale, 34.)

Grayson

1980–1983 Grayson, Albert Kirk: Assyrian King List. In: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 6. 101–116.

Guichard

2008 Guichard, Michaël: Nahur et la route des marchands assyriens à l'époque de Zimrî-Lîm. In: *Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian Period*. Ed.: Dercksen, Jan Gerrit. Leiden, 2008. 43–53.

Hecker

1978a Hecker, Karl: Zu den Verwandtschaftsbeziehungen in den Kültepe-Texten. In: *Festschrift Lubour Matouš*. Hrsg. v. Hruška, Blahoslav–Komoróczy, Géza. Bp., 1978. Bd. I. 137–155.

1978b Hecker, Karl: tib'imma atalkim. Assyrerinnen in karumzeitlichen Anatolien. In: *Orientalia*, Nova Seria, 47. (1978) 407–418.

Ichisar

1981 Ichisar, Metin: *Les archives cappadocienne du marchand Imdilum*. Paris, 1981. (Etudes assyriologiques.)

Joannès

1996 Joannès, Francis: Routes et voies de communication dans les archives de Mari. In: *Amurru*, 1. (1996) 323–361.

Kalla

1999 Kalla, Gábor: Die Geschichte der Entdeckung der altbabylonischen Sippar-Archive. In: *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, 89. (1999) 2. sz. 210–234.

2005 Kalla Gábor: A mezopotámiai magánarchívumok életciklusai. In: *Az utókor hatalma. Újraírt szövegek*. Szerk.: Fröhlich Ida. Bp., 2005. 81–95. (Kréné, 4.)

Kawasaki

1996 Kawasaki, Yasushi: Was there an Anatolian Multiple Mining Centre in Šalahšuwa? In: *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires*, 1996. 4. sz. 83–85.

Komoróczy

2006 Komoróczy Géza: Asszírok: az identitás változásai. In: *Ókor*, 5. (2006) 1. sz. 58–67.

Kryszat

2004 Kryszat, Guido: Wer schrieb die Waklum-Briefe? In: *Assyria and Beyond. Studies Presented to Mogens Trolle Larsen*. Ed.: Dercksen, Jan Gerrit. Leiden, 353–358. (PIHANS, 100.)

Larsen

1967 Larsen, Mogens Trolle: *Old Assyrian Caravan Procedures*. Istanbul, 1967.

1976 Larsen, Mogens Trolle: *The Old Assyrian City-state and its Colonies. Mesopotamia 4*. Copenhagen, 1976.

1977 Larsen, Mogens Trolle: Partnerships in the Old Assyrian Trade. In: *Iraq*, 39. (1977) 119–145.

1987 Larsen, Mogens Trolle: Commercial Networks in the Ancient Near East. In: *Centre and Periphery in the Ancient World*. Eds.: Rowlands, Michael–Larsen, Mogens–Kristiansen, Kristian. Cambridge, 1987. 47–56.

2002 Larsen, Mogens Trolle: *The Aššur-nādā Archive*. Leiden, 2002. (OAA, 1., PIHANS, 96.)

2015a Larsen, Mogens Trolle: *Ancient Kanesh. A Merchant Colony in Bronze Age Anatolia*. Cambridge, 2015.

2015b Larsen, Mogens Trolle: The Relative Chronology of the Old Assyrian Period and its Consequences. In: *Proceedings of the 1st Kültepe International Meeting, Kültepe, 19–23. September, 2013. Studies Dedicated to Kutlu Emre*. Eds.: Kulakoğlu, Fikri–Michel, Cecile. Turnhout, 2015. 23–28. (Subartu, XXXV., Kültepe International Meetings, 1.)

Lassen

2010 Lassen, Agnete Wisti: The Trade in Wool in Old Assyrian Anatolia. In: *Jaarbericht Ex Oriente Lux*, 42. (2010) 159–179.

Marzahn–Salje

2003 *Wiedererstehendes Assur. 100 Jahre deutsche Ausgrabungen in Assyrien*. Hrsg. v. Marzahn, Joachim–Salje, Beate. Mainz am Rhein, 2003.

Mayer–Sommerfeld

2004 2000 v. Chr. *Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende. 3. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft 4.–7. April 2000 in Frankfurt/Main und Marburg/Lahm.* Hrsg. v. Mayer, Jan-Waalke–Sommerfeld, Walter. Saarbrücken, 2004. (Colloquien der Deutschen Orient-Gesellschaft, 3.)

Michel

1991 Michel, Cécile: *Innāya dans les tablettes paléo-assyriennes.* Vol. I. Analyse. Vol. II. Edition des textes. Paris, 1991.

2003 Michel, Cécile: *Old Assyrian Bibliography of Cuneiform Texts, Bullae, Seals and the Results of the Excavations at Aššur, Kültepe/Kaniš, Ališar and Boğazköy.* Leiden, 2003. (OAA, 1., PIHANS, 97.)

2006 Michel, Cécile: Qaṭṭarā. In: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 11. 157–159.

2007 Michel, Cécile: Razamā. In: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 11. 278–279.

Nashef

1987 Nashef, Khaled: *Rekonstruktion der Reiserouten zur Zeit der altassyrischen Handelsniederlassungen.* Wiesbaden, 1987. (Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients, 83. Reihe B. Geisteswissenschaften.)

1988 Nashef, Khaled: Qaṭṭarā and Karanā. In: *Die Welt des Orients*, 19. (1988) 35–39.

1991 Nashef, Khaled: *Die Orts- und Gewässernamen der altassyrischen Zeit.* Wiesbaden, 1991. (Répertoire géographique des textes cunéiformes, 4.)

OAI

2004 *Old Assyrian Institutions.* Ed.: Dercksen, Jan Gerrit. Leiden, 2004. (PIHANS, 98., MOS Studies, 4.)

Oates

1976 Oates, David: Introduction. In: *OBTR*, ix–xvi.

OBTR

1976 *The Old Babylonian Tablets from Tell al Rimah.* Ed. and transl. by Dalley, Stephanie–Walker, Christopher B. F.–Hawkins, J. D. London, 1976.

Pálfi

2011 Pálfi Zoltán: Vallási és anyagi áldozat: az ikribu(m) az óasszír szövegekben. In: *Áldozat és ima.* Szerk.: Hoppál K. Bulcsú–Szilágyi Zsolt–Vassányi Miklós. Bp., 2011. 11–21. (Vallástudományi Könyvtár, V.)

Ristvet–Weiss

2012 Ristvet, Lauren–Weiss, Harvey: Šubat Enlil. B. Archäologisch. In: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 13. 229–236.

2013 Ristvet, Lauren–Weiss, Harvey: The Ḫābūr Region in the Old Babylonian Period. In: *Archéologie et Histoire de la Syrie I. La Syrie de l'époque néolithique à l'âge du fer.* Éd. par Al-Maqdissi, Michel–Matthiae, Paolo–Orthmann, Winfried. Wiesbaden, 2013. 257–272. (Schriften zur Vorderasiatischen Archäologie, 1/1.)

Rowton

1973 Rowton, Michael B.: Autonomy and Nomadism in Western Asia. In: *Orientalia*, Nova Seria, 42. (1973) 247–258.

Salje

2003 Salje, Beate: Assur – Stadt, Land und Gott. In: *Wiedererstehendes Assur. 100 Jahre deutsche Ausgrabungen in Assyrien*. Hrsg. v. Marzahn, Joachim-Salje, Beate. Mainz am Rhein, 2003. 11–18.

Sallaberger

2007 Sallaberger, Walther: From Urban Culture to Nomadism. A History of Upper Mesopotamia in the Late Third Millennium. In: *Sociétés humaines et changement climatique à la fin du troisième millénaire: une crise a-t-elle eu lieu en Haute Mésopotamie? Actes du Colloque de Lyon, 5–8 décembre 2005*. Éd. par Kuzucuoğlu, Catherine–Marro, Catherine. Istanbul, 2007. 417–456. (Varia Anatolica, 19.)

Stratford

2010 Stratford, Edward Paul: *Agents, Archives, and Risk. A Micronarrative Account of Old Assyrian Trade through Šalim-Aḫum's Activities in 1890 B. C.* Chicago, 2010. [Publikálatlan PhD-disszertáció, <http://pqdtopen.proquest.com/#viewpdf?dispub=3419777>.]

Streck

2000 Streck, Michael P.: *Die amurratische Onomastikon der altbabylonischen Zeit*. Band 1. *Die Amurriter. Die onomastische Forschung. Orthographie und Phonologie. Nominalmorphologie*. Münster, 2000. (Alter Orient und Altes Testament, 271/1.)

2001 Streck, Michael P.: Nomaden. In: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 9. 591–595.

Sturm

2009 Sturm, Thomas Fr.: Rabbātum – ein Ort der Textilmanufaktur für den altassyrischen Fernhandel von Assyrien nach Zentralanatolien (ca. 1930–1730 v. Chr.). In: *Ugarit-Forschungen*, 41. (2009) 649–657.

Ulshöfer

1995 Ulshöfer, Andrea Marie: *Die altassyrischen Privaturkunden*. Stuttgart, 1995. (Freiburger Altorientalische Studien – Beihefte. Altassyrische Texte und Untersuchungen, 4.)

Veenhof

1986 Veenhof, Klaas R.: Cuneiform Archives. An Introduction. In: *Cuneiform Archives and Libraries. Papers Read at the 30^e Rencontre Assyriologique Internationale, Leiden, 4–8. July, 1983*. Ed.: Veenhof, Klaas R. Istanbul, 1986. 1–36.

1997 Veenhof, Klaas R.: „Modern” Features in Old Assyrian Trade. In: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 40. (1997) 336–366.

2003 Veenhof, Klaas R.: Archives of Old Assyrian Traders. In: *Ancient Archives and Archival Traditions. Concepts of Record-Keeping in the Ancient World*. Ed.: Brosius, Maria. Oxford, 2003. 78–123. (Oxford Studies in Ancient Documents.)

2006 Veenhof, Klaas R.: Traveling in Ancient Anatolia: Two New Sources from Karum Kanesh. In: *Hayat Erkanal'a armağan. Kültürlerin yansması. Studies in Honour of Hayat Erkanal*. Ed.: Avunç, Betül. Istanbul, 2006. 778–783.

2008a Veenhof, Klaas R.: Across the Euphrates. In: *Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian Period*. Ed.: Dercksen, Jan Gerrit. Leiden, 2008. 3–29.

2008b Veenhof, Klaas R.: Šal(l)ahšu(w)a. In: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 11. 576–577.

2014 Veenhof, Klaas R.: Silver in Old Assyrian Trade. Its Shapes, Qualities, and Purification. In: *Studies in Economic and Social History of the Ancient Near East in Memory of Péter Vargyas*. Eds.: Csabai, Zoltán–Grüll, Tibor. Pécs–Bp., 2014. 393–422. (Ancient Near Eastern and Mediterranean Studies, 2.)

Villard

1995 Villard, Pierre: *Shamshi-Adad and Sons: The Rise and Fall an Upper-Mesopotamian Empire*. In: *Civilizations of the Ancient Near East*. Vol. II. Ed.: Sasson, Jack M. New York, 1995. 873–883.

Wäfler

2001 Wäfler, Markus: *Tall al-Ḥamīdiya 3. Zur historischen Geographie von Idamaras zur Zeit der Archive von Mari(2) und Šubat-Enlil/Šehnā*. Göttingen, 2001. (OBO Series Archaeologica, 21.)

ZOLTÁN PÁLFI

NORTHERN SYRIA AND THE OLD ASSYRIAN TRADE

At the end of the Third Millennium BC, Mesopotamia had become the part of a world trading system, stretching from Iranian plateau to the Mediterranean, from the Persian Gulf to Central-Anatolia, perhaps even the Aegean Sea. The city of Assur was an important link of this network: the families of the city had realized the potentiality of the overland trade, set up their connections towards Northern Syria and Anatolia, and founded numerous colonies. The Assyrian caravans transported tin and textiles there, bringing back silver and gold. The most important trading colonies were Kaniš (modern Kültepe), Purušhattum, Wahšušana, Hahhum, Zalpa, Turhumit and Hattuš (later the capital of the Hittites). The Old Assyrian trade was organised by wealthy merchant families; the head of the family firm resided in Assur, the eldest son settled in the most important colony, and the other members and employees travelled and worked throughout Anatolia and Northern Syria. The stability of the trading system was ensured by different contracts and agreements: we can find short-term contracts and long-term business ventures, strategical cooperation and matrimonial links among the families. Two different stages of the North Syrian trading routes are examined in the article: the beginning stage near the city of Assur, and the final one leading from Syria to the heartland of Anatolia. The first text is a private account, and gives the Sadduatum – Razamā ša Buramata – Abidiban – Qaṭṭarā – Razamā ša Uhakim – Taraqum – Apum route. These settlements had a marginal commercial role, and served as resting places and sources of everyday goods before the long road through the Syrian steppe. The second text is also an account, and draws the Hahhum – Timilkia – Šalahšuwa – Hurama route. Although the the location of these towns remained unknown, this region was such an important business territory that the family firms placed their representatives here.

CONTENTS

From Assyria to Syria: In Network of Empires	165
<i>Studies</i>	
Zoltán Pálfi: Northern Syria and the Old Assyrian Trade	169
András Bácskay: Incantations and Amulets against Lamaštu in Ancient Mesopotamia	193
Anna Judit Tóth: Maiuma – a Syriac festival in the Late Antiquity	215
Miklós Sárközy: The Šahrwarāz Dynasty of Syria and Egypt in the Early 7 th Century	235
Máté Horváth: Syria between Abbasid and Mamluk Rule	249
Zsuzsanna Zsidai: The Syrian Coastal Region after the Crusades	267
Kinga Dévényi: Jihad in Islam: An Obligation for the Individual or for the Community?	297
<i>Book Reviews</i>	
Social and Economic Transformations from the End of the 18 th Century to the Mid-20 th Century: Serbia, Macedonia, Bosnia (Ádám Balogh)	325
The Holy Roman Empire as a Network of Princes (Veronika Rudolf)	330

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi
Kutatóközpont Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624,
4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2017-es évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap